

نقش واسطه‌ای رضایت زناشویی در ارتباط استفاده آسیب‌زای مادران از شبکه‌های اجتماعی مجازی با رابطه مادر- کودک

محیا یاریگرویش

دکتری روانشناسی دانشگاه الزهرا

نام نویسنده مسئول:

محیا یاریگرویش

چکیده

امروزه شبکه‌های اجتماعی مجازی تسهیلات فراوانی از جمله توسعه روابط اجتماعی را فراهم نموده‌اند، این شبکه‌ها علی‌رغم امکانات و مزایایی که فراهم کرده‌اند آسیب‌هایی از جمله اعتیاد به استفاده از آن‌ها را نیز با خود به همراه داشته‌اند. در پژوهش حاضر به بررسی رابطه استفاده آسیب‌زا از این شبکه‌ها توسط مادران با رضایت زناشویی آن‌ها و رابطه آن‌ها با فرزندان پرداخته شد؛ به همین منظور ۳۲۳ نفر از مادرانی که دارای فرزندان پیش دبستانی بودند با نمونه‌گیری دردسترس برگزیده شده و به سؤالات ابزار-های پژوهش شامل پرسشنامه‌ی استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی مقیاس سنجش رابطه و مقیاس رابطه والد- کودک پاسخ دادند؛ روش پژوهش نیز از نوع همبستگی می‌باشد. نتایج نشان داد ارتباط استفاده آسیب‌زا بر رابطه مادر-کودک اثر مستقیم داشته و از طریق رضایت زناشویی نیز بر این متغیر اثرگذار است. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش می‌توان گفت استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌ها سبب کاهش رضایت زناشویی می‌گردد که این مسأله موجب کاهش کیفیت رابطه مادر-کودک می‌شود.

واژگان کلیدی: مادران، استفاده آسیب‌زا، شبکه‌های اجتماعی، رضایت زناشویی.

مقدمه

سایت‌های شبکه‌های اجتماعی^۱ (شبکه‌های اجتماعی مجازی) مانند شبکه‌هایی چون تلگرام^۲، اینستاگرام^۳، فیس‌بوک^۴ و... امروزه مورد استفاده بسیاری از افراد دنیا بوده و به طور چشمگیری گسترش یافته است (تانگ و کوه^۵، ۲۰۱۷)، علی‌رغم خدماتی که این شبکه‌ها در زمینه اطلاع‌رسانی و تسهیلات ارتباطی فراهم نموده‌اند آسیب‌هایی نیز با خود به همراه داشته‌اند (الجوما، القوداه، آل‌بورسان، بخت، ابدالجار^۶، ۲۰۱۶؛ بورک^۷، ۲۰۱۲)، از جمله‌ی این آسیب‌ها می‌توان به تسهیل ارتباط با جنس مخالف، نقض حریم شخصی (پارکز^۸، ۲۰۱۱)، اشاعه فحشا و بی بند و باری، هرزه‌نگاری، تهدید بنیان خانواده (کمال‌جو، نریمانی، عطادخت و ابوالقاسمی، ۱۳۹۵)، آسیب روانی (زندونیان و زین‌العابدینی، ۱۳۹۵) و ... اشاره کرد. یکی از برجسته‌ترین این آسیب‌ها مسأله اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی است که به استفاده بیش از حد و بیمارگون از فیس‌بوک، توئیتر^۹، تلگرام، وایبر^{۱۰}، لاین^{۱۱} و دیگر شبکه‌های اجتماعی مجازی همراه با احساس اجبار در استفاده از آن‌ها اشاره داشته، به‌گونه‌ای که باعث ایجاد مشکلات بین فردی و مداخله در امور و انجام وظایف خانوادگی، شغلی و تحصیلی، ایجاد اختلالات رفتاری و شخصیتی، وابستگی به شبکه‌ها و غفلت از دیگر جنبه‌های زندگی می‌گردد و دارای چنین علائمی می‌باشد: اشتغال خاطر زیاد به شبکه‌های اجتماعی مجازی (برجستگی^{۱۲})، استفاده از شبکه‌ها برای کاهش احساسات منفی (تغییر خلق^{۱۳})، استفاده از شبکه‌ها به مرور و بیشتر و بیشتر برای کسب لذت از آن (تحمل^{۱۴})، بروز پریشانی در صورت منع استفاده از شبکه‌ها (نشانه‌های انزوا^{۱۵})، بروز تعارض‌های بین فردی و درونی در فرد به خاطر استفاده از شبکه‌ها (تعارض^{۱۶})، بازگشت^{۱۷} شامل عقب‌گرد مکرر به الگوهای پیشین رفتار مزبور بعد از ترک، تلاش برای کنترل استفاده و عدم موفقیت در آن (گریفیت^{۱۸}، ۲۰۱۳). استفاده از این شبکه‌ها باعث کاهش ارتباط میان میان اعضای خانواده (خسروی و علیزاده صحرایی، ۱۳۹۰؛ سواری، ۱۳۹۲) غفلت زن و شوهر از یکدیگر (روبرتز و دیوید^{۱۹}، ۲۰۱۶) بروز اختلافات میان زوجین (فاکس، اوسبورن و واربر^{۲۰}، ۲۰۱۴) افزایش روابط فرازنشویی (دروین، میلر و دیبل^{۲۱}، ۲۰۱۴؛ ریدگوی، و کلایتون^{۲۲}، ۲۰۱۶؛ کراونز، لکی و وایتینگ^{۲۳}، ۲۰۱۳؛ کمال‌جو و همکاران، ۱۳۹۵) افزایش طلاق (کلایتون، ناگورنی و اسمیت^{۲۴}، ۲۰۱۳؛ ولنزولا، هالپرن و کاتز^{۲۵}، ۲۰۱۴) و کاهش رضایت زنشویی (روبرتز و دیوید، ۲۰۱۶؛ نورتروپ و اسمیت، ۲۰۱۶؛ کلایتون و همکاران، ۲۰۱۳؛ ولنزولا و همکاران، ۲۰۱۴) می‌گردد؛ رضایت زنشویی به معنای تجربه ذهنی شادکامی و خرسندی شخصی در روابط زنشویی و احساس خوب از ازدواج و مطلوبیت آن است (بومیستر^{۲۶}، ۲۰۰۷ به نقل از دهشیری و موسوی، ۱۳۹۵)؛ رضایت زنشویی یک تجربه فردی در ازدواج است که افراد آن را با توجه به میزان مسرت و خوشی در زندگی زنشویی ارزیابی می‌کنند رضایت زنشویی به میزان رضایت بین زوج‌ها اشاره می‌کند، که این امر به معنای میزان رضایتی است که زوجین در روابط خود آن را احساس می‌کنند (زارع و صفیاری جعفرآباد، ۱۳۹۴) باید

¹ Social network sites² Telegram³ Instagram⁴ Facebook⁵ Tang & Koh⁶ Aljomaa, Alqudah , Albursan , Bakhiet , & Abduljabbar⁷ Burke⁸ Parks⁹ Twitter¹⁰ Viber¹¹ Line¹² Salience¹³ Mood modification¹⁴ tolerance¹⁵ withdrawal symptoms¹⁶ Conflict¹⁷ Relapse¹⁸ Griffit¹⁹ Roberts & David²⁰ Fox, Osborn & Warber²¹ Druin , Miller, & Dibble²² Clayton²³ Cravens, Lecki & Whiting²⁴ Nagurney& Smith²⁵ Valenzuela, Halpern& Kats²⁶ Baumeister

توجه داشت که ارتباط استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و رضایت زناشویی دوطرفه می‌باشد یعنی رضایت زناشویی پایین سبب می‌شود فرد به استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها روی بیاورد و همچنین استفاده بی‌رویه از شبکه‌ها باعث کاهش رضایت زناشویی می‌گردد (مک دانیل، دروین و کراونز^{۲۷}؛ ۲۰۱۷). بر اساس فرضیه سرایت^{۲۸} (انگفر^{۲۹}، ۱۹۸۸) مشکلات حوزه زناشویی می‌تواند به حوزه فرزندپروری منتقل شده و رابطه مادر-کودک یعنی سبک والدگری مادر را که در جریان ارتباطات متقابل میان مادر-کودک بروز می‌کند (به نقل از خانجانی، پیمان‌نیا و هاشمی، ۱۳۹۵) تحت تأثیر قرار دهد (حقیقی و خلیل زاده، ۱۳۹۰). فرد مبتلا به این نوع اعتیاد هر چه بیشتر در استفاده از آسیب‌زا از شبکه‌ها درگیر شود به همان میزان از فعالیت‌های خانوادگی فاصله می‌گیرد و بر سیستم خانواده اثر منفی می‌گذارد (نیرومند و ذهابی، ۱۳۹۴)، در کل زنان نسبت به مردان استفاده بیشتری از شبکه‌ها داشته و زمان بیشتری را صرف استفاده از آن‌ها می‌کنند (تانگ و کوه، ۲۰۱۷)، در پژوهش پیرجلیلی، مهدوی و ازکیا (۱۳۹۶) که به شیوه کیفی نظریه برخاسته از زمینه^{۳۰} به این مسأله اشاره شده که استفاده از شبکه‌های مجازی توسط والدین و اختلافات ناشی از آن بین ایشان سبب ایجاد جو ناآرام و پرتنش در خانواده می‌گردد همچنین اشتغال بیش از حد والدین به استفاده از شبکه‌ها سبب می‌گردد فرصت و وقت کافی برای رسیدگی به فرزندان خود، توجه به آن‌ها و انجام فعالیت مشترک با آن‌ها نداشته باشند. چنانچه که می‌بینیم استفاده از شبکه‌ها و اعتیاد به آن‌ها برای بنیان خانواده آسیب‌هایی به همراه دارد، ایجاد تعارضات میان زوجین یکی از این آسیب‌ها می‌باشد که نه تنها بر رابطه میان زوجین اثر می‌گذارد بلکه به کل خانواده اشاعه یافته و باقی روابط در خانواده از جمله رابطه میان مادر و کودک را که اساسی‌ترین رابطه برای کودک می‌باشد تحت تأثیر قرار می‌دهد. نارضایتی و اختلافات زناشویی بر شیوه فرزند پروری مادر اثر منفی گذاشته و سبب می‌گردد کیفیت ارتباط مادر و فرزند مخدوش شود با توجه به این مسأله ضرورت بررسی این موضوع روشن می‌گردد. در پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به این سؤال هستیم که استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی چه تأثیراتی بر روابط زوجین و روابط میان مادر و فرزند دارد. فرضیه پژوهشی در پژوهش حاضر این است که استفاده از آسیب‌زا از شبکه‌ها توسط مادران هم به طور مستقیم و هم به طور غیر مستقیم از طریق متغیر رضایت زناشویی بر رابطه مادر-کودک کودک اثر دارد.

روش

روش پژوهش حاضر از نوع همبستگی بوده و جامعه آماری عبارت است از کلیه مادران کودکان ۳-۷ ساله شهر تهران. نمونه از نوع در دسترس بوده و شامل ۳۲۳ نفر از مادرانی است که دارای ملاک‌های ورود به پژوهش بودند. ملاک ورود به پژوهش نیز شامل این موارد بود: استفاده از شبکه‌های مجازی حداقل یک بار در روز و متأهل بودن مادر. نمونه مورد نظر از مکان‌های عمومی مانند پارک‌ها، سراهای محله، فرهنگسراها و... برگزیده شد. برای تحلیل داده‌ها از ضریب همبستگی پیرسون، رگرسیون استفاده شده است.

ابزار پژوهش

پرسشنامه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی

این پرسشنامه محقق ساخته بوده و بر اساس ادبیات پژوهشی در این زمینه توسط محقق ساخته شده است. این پرسشنامه یک ابزار خودگزارش دهی استفاده از فضای مجازی است و استفاده آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی را در مادران می‌سنجد، در مرحله مقدماتی پرسشنامه با ۳۳ سؤال روی نمونه ۶۴ نفری از مادران اجرا شد؛ در این مرحله آلفای کرونباخ برابر با ۰/۹۳ بود؛ سپس با حذف ۲ سؤال از پرسشنامه که همبستگی کمی با نمره کل داشتند پرسشنامه در نهایت با مجموع ۳۱ سؤال روی نمونه اصلی اجرا شد. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی این پرسشنامه در این مرحله برابر با ۰/۹۲ به دست آمد؛ همچنین با استفاده از روش چرخش اوبلیمین در مرحله نهایی تعداد دو عامل با نام‌های عامل "وابستگی به فضای مجازی" و عامل "رفتار پرخطر در فضای مجازی" برای این پرسشنامه به دست آمد که در مجموع ۴۰/۲ درصد از واریانس را تبیین می‌کرد. ضریب آلفای کرونباخ جهت بررسی پایایی زیر مقیاس‌ها برای زیرمقیاس وابستگی به فضای مجازی برابر با ۰/۹۰ و برای زیر مقیاس رفتار پرخطر در فضای مجازی ۰/۷۶ به دست آمد. با توجه به اینکه ضریب آلفای بدست آمده برای زیر مقیاس‌ها بیش از ۰/۷ می‌باشد، بنابراین هر دو زیر مقیاس از پایایی مناسبی برخوردار هستند. هر سؤال در این پرسشنامه دارای ۵ گزینه است که این گزینه‌ها در یک طیف لیکرتی از "به هیچ وجه" = ۱ تا "خیلی زیاد" = ۵، قرار می‌گیرند.

²⁷ Mc Daniel, Drouin & Cravens

²⁸ Spillover hypothesis

²⁹ Engfer

³⁰ Grounded theory

مقیاس سنجش رابطه^{۳۱} (RAS)

این مقیاس به منظور ارزیابی میزان رضایت کلی افراد از رابطه صمیمی و نزدیک توسط هندریک (۱۹۸۸) ساخته شده است و شامل هفت سؤال با طیف پاسخگویی لیکرت پنج درجه‌ای (رضایت کم تا رضایت بالا) می‌باشد. در مطالعه واگن و متیاستیک بایر (۱۹۹۹) پایایی این مقیاس ۰/۹۱ به دست آمد، در بررسی خصوصیات روانسنجی نسخه فارسی این مقیاس نیز ضریب آلفای کرونباخ آن در میان مردان برابر ۰/۸۷ و در میان زنان برابر ۰/۸۹ بود (دهشیری و موسوی، ۱۳۸۹).

مقیاس رابطه والد-کودک^{۳۲}

این مقیاس توسط پیانتا^{۳۳} برای اولین بار در سال ۱۹۹۲ ساخته شد و دارای دو فرم بلند ۳۳ سؤالی و فرم کوتاه ۱۵ سؤالی (۷ عبارت مثبت و ۸ عبارت منفی است) که ادراک والدین را در مورد رابطه خود با کودک می‌سنجد. فرم کوتاه این مقیاس شامل حوزه‌های نزدیکی و تعارض می‌باشد و برای کودکان سن ۳ تا ۱۲ سال استفاده می‌گردد. این مقیاس دارای طیف لیکرتی ۵ درجه‌ای از ۵ = "قطعاً صدق می‌کند" تا ۱ = "قطعاً صدق نمی‌کند" می‌باشد. رابطه مثبت کلی که همان نمره کل است از مجموع نمرات حوزه نزدیکی و معکوس نمرات حوزه تعارض به دست می‌آید. پایایی این مقیاس برای نمونه ۷۱۴ نفری از کودکان ۴/۵ - ۵/۵ ساله برای زیر مقیاس تعارض ۰/۸۳ و برای زیر مقیاس نزدیکی ۰/۷۲ به دست آمد (پیانتا، ۱۹۹۲). در پژوهش حاضر از فرم کوتاه ۱۵ سؤالی این مقیاس استفاده گردید.

یافته‌ها

در این بخش از پژوهش به ارائه یافته‌های توصیفی و استنباطی پرداخته می‌شود. در پژوهش حاضر دامنه سنی مادران بین ۲۵ تا ۴۵ سال با میانگین 34/6 و انحراف معیار 4/6 بود. در جدول شماره ۱ دیگر اطلاعات جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان پژوهش ارائه می‌شود.

جدول شماره ۱- شاخص‌های توصیفی شرکت‌کنندگان

متغیر	فراوانی	درصد	متغیر	فراوانی	درصد
تحصیلات			شغل		
دیپلم و پایینتر	۱۹	5/9	خانه‌دار	۱۹۹	۶۱/۶
کاردانی	۸۵	26/3	شاغل	۱۱۴	۳۵/۳
کارشناسی	۱۴۱	43/7	تعداد فرزندان		
کارشناسی ارشد	۵۷	17/6	یک فرزند	۱۸۹	۵۳/۳
دکتری	۱۵	4/6	دو فرزند	۱۲۱	3۷/5
			سه فرزند	۴	۱/۲

جدول شماره ۱، نشان‌دهنده شاخص‌های توصیفی شرکت‌کنندگان پژوهش شامل تحصیلات، شغل مادران و تعداد فرزندان آن‌ها می‌باشد.

نتایج حاصل از همبستگی نشانگرها و میانگین و انحراف استاندارد مربوط به هر یک از آن‌ها در جدول شماره ۱ ارائه شده است، سپس جهت بررسی فرضیه اصلی و اثرات مستقیم و غیر مستقیم میان متغیرهای پژوهش به ارائه مدل پیشنهادی و بررسی آن پرداخته می‌شود.

³¹ Relationship Assessment Scale³² Child-Parent Relationship Scale³³ Pianta

جدول ۲ برآورد اثرات کل، مستقیم و غیر مستقیم استفاده آسیب زا بر رابطه مادر-کودک

متغیر پیش بین	متغیر واسطه‌ای و متغیر ملاک	اثرات	ضرایب غیر استاندارد	ضرایب استاندارد	خطای استاندارد (SE)	حد پایین	حد بالا	P
استفاده آسیب زا	رابطه مادر کودک	کل	-۰,۰۹۲	-۰,۳۷۶		-۰,۱۸۱	-۰,۰۳۵	۰,۰۰۲
		مستقیم	-۰,۰۷۹	-۰,۳۲۵	۰,۰۳۳	-۰,۵۳۶	-۰,۱۶۴	۰,۰۰۲
		غیر مستقیم	-۰,۰۱۲	-۰,۰۵۱		-۰,۱۱۳	-۰,۰۱۱	۰,۳۴

جدول ۲ نتایج به دست آمده از اثرات کل، مستقیم و غیر مستقیم استفاده آسیب زا بر رابطه مادر کودک را نشان می‌دهد. با توجه به نتایج جدول فرضیه های ارتباط استفاده آسیب‌زا با رابطه مادر کودک به شکل مستقیم و از طریق رضایت زناشویی معنادار است.

بحث و نتیجه‌گیری

در پژوهش حاضر به بررسی اثرات استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌های اجتماعی مجازی بر خانواده پرداخته شد و ارتباط استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌ها در مادران با رابطه مادر-کودک هم به طور مستقیم و هم به شکل غیر مستقیم از طریق متغیر واسطه‌ای رضایت زناشویی بررسی شد. چنانچه نتایج نشان داد استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها با رابطه مادر-کودک ارتباط معکوس و معنادار دارد. ارتباط منفی معنادار میان رابطه استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها و رابطه مادر-کودک نیز با پژوهش‌هایی که بیانگر اثر گذاری منفی اینترنت و فضای مجازی بر ارتباط میان اعضای خانواده می‌باشد هماهنگ است (خسروی و علیزاده صحرایی، ۱۳۹۰؛ سواری، ۱۳۹۲؛ روبرتز و دیوید، ۲۰۱۶). همچنین این فرضیه که رضایت زناشویی در ارتباط استفاده آسیب‌زای مادران و رابطه مادر-کودک نقش واسطه‌ای دارد نیز معنادار است. معناداری نقش واسطه‌ای رضایت زناشویی در ارتباط استفاده آسیب‌زا از شبکه‌ها با رابطه مادر-کودک با نظریه سیستمی در خانواده‌درمانی مطابق است که بیانگر این است که بروز نشانه‌های یک اختلال در فرد مانند یک کودک نشانه وجود اختلال در سیستم مربوط یعنی خانواده می‌باشد و همچنین اگر فردی دچار اختلال و بدکارکردی باشد کل خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد (گلدنبرگ، ترجمه براوتی و نقش بندی، ۱۳۹۵؛ لین و مارک، ترجمه نظری، خدادادی، اسدی، ناموران و صاحب‌دل، ۱۳۹۳؛ خسروی، ناهیدپور و خاقانی فرد، ۱۳۹۳) در تبیین این یافته می‌توان گفت مادری که به استفاده از شبکه‌ها اعتیاد داشته و به شکل بیمارگون و آسیب‌زا از آن‌ها استفاده می‌کند این مسأله هم بر رضایت زناشویی او و هم بر ارتباط با فرزندش اثر می‌گذارد. همچنین این مسأله با آن بخش از نظریه نظام‌های بوم شناختی برونفن برنر^{۳۴} می‌باشد که بیانگر این است که رابطه زناشویی بر رابطه مادر-کودک تأثیر دارد (برک، ترجمه سید محمدی، ۱۳۹۵)؛ این یافته همچنین با پژوهش قره باغی (۱۳۸۹) مبنی بر اینکه تعارض زناشویی پیش بینی کننده منفی رابطه والد-کودک هم سو است. ارتباط معنادار رضایت زناشویی با رابطه مادر کودک نیز با فرضیه سرایت (انگفر، ۱۹۸۸) مبنی بر انتقال مشکلات زناشویی به حوزه فرزند پروری هماهنگ بوده است. نتایج حاصل از این پژوهش با نتیجه پژوهش پیرجلیلی و همکاران (۱۳۹۶) مبنی بر اثرگذاری شبکه‌ها بر ایجاد اختلافات زناشویی و اثر گذاری این اختلافات بر رابطه مادر و کودک هماهنگ است. در تبیین این یافته‌ها می‌توان گفت هرچقدر استفاده از شبکه‌ها سالم‌تر و صحیح‌تر باشد ارتباط میان زوجین از کیفیت بالایی برخوردار بوده، مادر می‌تواند به نحو مطلوب‌تری به نیازهای کودک پاسخ داده و با او رابطه بهتری برقرار کند برعکس اگر استفاده از شبکه‌ها آسیب‌زا باشد یعنی مادر به به استفاده از شبکه‌ها وابستگی داشته و در آن‌ها به انجام رفتارهای پرخطر مانند خودافشایی، پنهانکاری از همسر، ارتباط با جنس مخالف و برقراری روابط فرازناشویی بپردازد، در رابطه میان زوجین تعارض ایجاد شده و سبب می‌شود مادر از زندگی زناشویی خود رضایت کافی نداشته باشد سپس این نارضایتی و تعارض به رفتارهای فرزندپروری او نیز انتقال یافته و مادر نمی‌تواند با فرزند خود رابطه مطلوبی برقرار کند. از جمله محدودیت‌های این پژوهش استفاده از شیوه نمونه گیری در دسترس و عدم کنترل متغیرهایی چون سن و شغل و تحولات مادر می‌باشد. بررسی نقش ویژگی‌های شخصیتی مادران در ارتباط با استفاده‌ی آسیب‌زا از شبکه‌ها و بررسی مشکلات رفتاری کودکان به عنوان پیامد کاهش کیفیت رابطه مادر-کودک از جمله پیشنهادهای پژوهش حاضر است.

منابع و مراجع

- [۱] ابارشی، زهره؛ طهماسبیان، کارینه و مظاهری، محمدعلی (۱۳۸۹). تأثیر آموزش برنامه ارتقای رشد روانی اجتماعی کودک از طریق بهبود تعامل مادر-کودک بر خودآزمایی والدگری و رابطه مادر-کودک زیر ۳ سال. فصلنامه علمی-پژوهشی در سلامت روانشناختی، ۳(۳)، ۴۹-۵۷.
- [۲] افشاری، معصومه؛ میرزایی، مریم؛ کنگاوری، مهدی؛ افشاری، مریم. (۱۳۹۴). تجربیات دانشجویان از پیامدهای شبکه اجتماعی: یک مطالعه کیفی. مجله تحقیقات کیفی در علوم سلامت، ۴ (۳)، ۲۶۵-۲۵۶.
- [۳] برک، لورا (۱۳۹۵). روانشناسی رشد. جلد اول، چاپ سی و سوم، مترجم: یحیی سید محمدی، تهران: نشر ارسباران.
- [۴] بیدی، فاطمه و کارشکی، حسین (۱۳۹۴). اعتیاد به اینترنت. چاپ دوم، تهران: انتشارات آوای نور.
- [۵] پیرجلیلی، زهرا؛ مهدوی، سید محمد صادق و ازکیا، مصطفی. (1396). آسیب‌شناسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام بر روابط خانوادگی زوجین (شهر تهران سال ۱۳۹۵). بررسی مسائل اجتماعی ایران، ۱۹(۱)، ۶۹-۹۰.
- [۶] توسلی، افسانه و جلالوند، انسیه. (1394). استفاده از اینترنت و تمایل به خود اظهاری (مطالعه موردی دانشجویان دختر یکی از دانشگاه‌های شهر تهران). مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، ۱۳(۴)، ۹۵-۱۲۲.
- [۷] حقیقی، ماه منیر و خلیل زاده، رحیم. (۱۳۹۰). بررسی ارتباط بین رضایت زناشویی و سبک‌های فرزند پروری. دو ماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه. ۱۰(۱)، ۲۵-۲۱.
- [۸] خانجانی، زینب؛ پیمان‌نیا، بهرام و هاشمی، تورج. (۱۳۹۵). پیش‌بینی کیفیت تعامل مادر-کودک با انواع اختلالات اضطرابی در کودکان دبستانی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی مادران ایرانی. اندیشه‌های نوین تربیتی، ۱۲(۲)، ۲۶۰-۲۳۹.
- [۹] خسروی، زهره و علیزاده صحرایی، ام هانی. (1390). رابطه اعتیاد به اینترنت با عملکرد خانواده و سلامت روان در دانش آموزان. مجله مطالعات روانشناسی تربیتی، ۸(۱۴)، ۵۹-۸۲.
- [۱۰] خسروی، زهره؛ ناهیدپور، فرزانه و خاقانی فرد، میترا. (1393). الگوی ساختاری ارتباط مشکلات عاطفی-روانی-رفتاری در خانواده اصلی با رضایت زناشویی زنان. مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، ۱۲(۳)، 59-44.
- [۱۱] دهشیری، غلامرضا و موسوی، سیده فاطمه. (۱۳۹۵). خصوصیات روان‌سنجی نسخه فارسی مقیاس سنجش رابطه بین زوجین. خانواده پژوهی، ۱۲(۱)، ۱۵۴-۱۴۱.
- [۱۲] زارع، بیژن و صفیاری جعفرآباد، هاجر. (1393). مطالعه رابطه عوامل مؤثر بر میزان رضایت از زندگی زناشویی در میان زنان و مردان متأهل شهر تهران. مطالعات اجتماعی روان شناختی زنان، ۱۳(۱)، ۱۱۱-۱۴۰.
- [۱۳] زندوانیان، احمد و زین العابدینی، زهره. (۱۳۹۵). رابطه سواد رایانه‌ای و تجربه شبکه‌های اجتماعی مجازی در دانشجویان دختر دانشگاه یزد. نامه آموزش عالی، دوره جدید، ۹ (۳۳)، ۸۱-۶۳.
- [۱۴] سواری، کریم. (۱۳۹۲). بررسی رابطه سلامت روان و روابط خانوادگی با اعتیاد به تلفن همراه. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، ۳ (۱۰)، ۱۱-۳.
- [۱۵] قره‌باغی، فاطمه و آگیلاز وفایی، مریم. (۱۳۸۸). ویژگی‌های روان‌سنجی پرسش‌نامه توانایی‌ها و مشکلات در نمونه کودکان ایرانی. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران، ۱۵(۳)، ۲۴۱-۲۳۱.
- [۱۶] قره‌باغی، فاطمه. (۱۳۸۹). نقش تعارض زناشویی و رابطه والدین با کودک در نشانه‌های آسیب شناختی عاطفی و رفتاری کودک. پژوهش‌های روانشناختی، ۱۳(۱)، ۱۰۲-۹۰.
- [۱۷] کمال‌جو، علی؛ نریمانی، محمد؛ عطادخت، اکبر و ابوالقاسمی، عباس. (۱۳۹۵). مدل‌یابی علی تأثیرات هوش معنوی و اخلاقی بر روابط فرازناشویی با واسطه‌های شبکه‌های مجازی و رضایت زناشویی. پژوهش‌های روانشناسی اجتماعی، 6 (۲۴)، ۶۶-۵۴.
- [۱۸] گلدنبرگ، ایرنه. (۱۳۹۵). خانواده درمانی. مترجمان: حمیدرضا حسین شاهی براوتی و سیامک نقشبندی، الهام ارجمندی. چاپ هفدهم، تهران: نشر روان.
- [۱۹] لین، لاتگ و مارک، یانگ (۱۳۹۳). مشاوره و درمان مسائل زن و شوهری. ترجمه علی محمد نظری، جواد خدادادی، مسعود اسدی، کبری ناموران و حسین صاحب‌دل. چاپ دوم، تهران: انتشارات آوای نور.

- [۲۰] مهدی‌زاده، سید محمد و اتابک، محمد. (۱۳۹۵). استفاده از شبکه‌های اجتماعی و شکل‌گیری فرهنگ جوانی در جوانان تهرانی کاربر فیس بوک. مطالعات فرهنگ-ارتباطات، ۱۷ (۳۴)، ۱۳۷-۱۰۴.
- [۲۱] نیرومند، لیلا و ذهابی، شایسته. (۱۳۹۴). بررسی عوامل موثر بر میزان حضور زنان در شبکه‌های اجتماعی مجازی مورد مطالعه: زنان ساکن شهر - تهران. مطالعات رسانه‌ای، ۱۰ (۲۸)، ۵۳-۶۶.
- [۲۲] همتی، رضا؛ حاجیلری، آمنه و اصلانی، شهناز. (۱۳۹۵). دانشجویان دختر و تجربه فیس بوک: یک پژوهش کیفی. فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۶ (۱)، ۴۶-۷۲.
- [۲۳] یوسف‌وند، سامان؛ محمدی مزینانی، آتوسا و خدایاری مطلق، صفیه. (۱۳۹۵). مطالعه کیفی اهداف و انگیزه دانشجویان از تشکیل گروه در شبکه اجتماعی مجازی تلگرام. دوفصلنامه تخصصی جستارهای اجتماعی، ۱ (۳)، ۲۴-۸.
- [24] Aljomaa, S. S., Qudah, M. F. A., Albursan, I. S., Bakhiet, S. F., & Abduljabbar, A. S. (2016). Smartphone addiction among university students in the light of some variables. *Computers in Human Behavior*, 61, 155-164.
- [25] Błachnio, A., Przepiorka, A., Boruch, W., & Bałakier, E. (2016). Self-presentation styles, privacy, and loneliness as predictors of Facebook use in young people. *Personality and Individual Differences*, 94, 26-31.
- [26] Burke, M. (2012). Reading, writing, relationships: The impact of social network sites on relationships and well-being (Doctoral dissertation, Carnegie Mellon University).
- [27] Clayton, R. B., Nagurney, A., & Smith, J. R. (2013). Cheating, breakup, and divorce: Is Facebook use to blame?. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 16(10), 717-720.
- [28] Cravens, J. D., Leckie, K. R., & Whiting, J. B. (2013). Facebook infidelity: When poking becomes problematic. *Contemporary Family Therapy*, 35(1), 74-90.
- [29] Drouin, M., Miller, D. A., & Dibble, J. L. (2014). Ignore your partners' current Facebook friends; beware the ones they add!. *Computers in Human Behavior*, 35, 483-488.
- [30] Engfer, A. (1988). The interrelatedness of marriage and the mother-child relationship. *Relationships within families: Mutual influences*, 104-118.
- [31] Fox, J., Osborn, J. L., & Warber, K. M. (2014). Relational dialectics and social networking sites: The role of Facebook in romantic relationship escalation, maintenance, conflict, and dissolution. *Computers in Human Behavior*, 35, 527-534.
- [32] Gharebaghi, F., Agilarvafai, M. (2009). Psychometric properties of strengths and difficulties in Iranian Children sample. *Clinical psychology and psychometry of Iran*, (3) 15, 231-241. (text persian)
- [33] Griffiths, M. D. (2013). Social networking addiction: Emerging themes and issues. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 4(5).
- [34] Lin, L & Mark, Y.(2014). Marital counseling and therapy. Translated by: Nazari, A.M., Khodadadi, J & Asadi, M. Second Edition. Tehran: Avaye noor.
- [35] Mark, K. M., & Pike, A. (2017). Links between marital quality, the mother-child relationship and child behavior: A multi-level modeling approach. *International Journal of Behavioral Development*, 41(2), 285-294.
- [36] McDaniel, B. T., Drouin, M., & Cravens, J. D. (2017). Do you have anything to hide? Infidelity-related behaviors on social media sites and marital satisfaction. *Computers in human behavior*, 66, 88-95.
- [37] Northrup, J., & Smith, J. (2016). Effects of Facebook maintenance behaviors on partners' experience of love. *Contemporary Family Therapy*, 38(2), 245-253.
- [38] Parks, P. J. (2011). Online Social Networking. ReferencePoint Press.
- [39] Pianta, R. C. (1992). Measures Developed by Robert C.Pianta, Ph.D.- Curry School of Education. <http://curry.virginia.edu/about/directory/Robert-c.-pianta/measures>.
- [40] Ridgway, J. L., & Clayton, R. B. (2016). Instagram unfiltered: Exploring associations of body image satisfaction, Instagram# selfie posting, and negative romantic

- relationship outcomes. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(1), 2-7.
- [41] Roberts, J. A., & David, M. E. (2016). My life has become a major distraction from my cell phone: Partner phubbing and relationship satisfaction among romantic partners. *Computers in Human Behavior*, 54, 134-141.
- [42] Tang, C. S. K., & Koh, Y. Y. W. (2017). Online social networking addiction among college students in Singapore: Comorbidity with behavioral addiction and affective disorder. *Asian journal of psychiatry*, 25, 175-178.
- [43] Valenzuela, S., Halpern, D., & Katz, J. E. (2014). Social network sites, marriage well-being and divorce: Survey and state-level evidence from the United States. *Computers in Human Behavior*, 36, 94-101.
- [44] Young, K. S., & De Abreu, C. N. (Eds.). (2010). *Internet addiction: A handbook and guide to evaluation and treatment*. John Wiley & Sons.